Limes – 2020

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

Scientific Bulletin
of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

Készült a Magyar Kormány
Támogatásával

Miniszterelnökség
Nemzetpolitikai Államtitkárság

Bethlen Gábor
Alap

ISSN 2411-4081

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ФЕРЕНЦА РАКОЦІ ІІ

L I M E S

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці ІІ

2020
Випуск VII
Том 1

Берегове–Ужгород
2020

УДК 001.89(058)
Л 67

Науковий вісник «LIMES» засновано у 2014 році та видається за рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці ІІ. У науковому віснику публікуються наукові статті викладачів та студентів Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці ІІ, а також дослідження українських та іноземних учених угорською, українською та англійською мовами. Цей том об'єднує праці з історії, педагогіки, мовознавства, економіки, соціальної географії, соціології, матеріалознавства і технологій.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №20762-10562Р від 08.05.2014 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці ІІ (протокол №1 від 10.02.2020 р.)

Головний редактор:
Ільдіко Орос, кандидат педагогічних наук (кафедра педагогіки та психології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ)

Відповідальний редактор:
Єлизавета Молнар Д., доктор філософії з гуманітарних наук
(кафедра історії та суспільних дисциплін, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ)

Редакційна колегія:
Адальберт Бовді, доктор фізико-математичних наук, професор (кафедра математики та інформатики, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Адальберт Рац, доктор філософії з природничих наук* (кафедра історії та суспільних дисциплін, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Бейла Надь, кандидат біологічних наук, доцент* (кафедра біології та хімії, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Віра Протопопова, доктор біологічних наук, професор* (кафедра біології та хімії, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Емьовке Бергхауер-Олас, доктор філософії з галузі соціальні та поведінкові науки* (кафедра педагогіки та психології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Золтан Кормочі, доктор філософії з галузі філологічні науки* (відділення угорської філології, кафедра філології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Золтан-Шандор Варга, доктор біологічних наук, професор-емерит* (кафедра еволюційної зоології та біології людини, Дебреценський університет), *Ібоя Самборовскі-Нодь, кандидат історичних наук* (кафедра історії та суспільних дисциплін, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Ілона Лехнер, доктор філософії з галузі філологічні науки* (відділення англійської філології, кафедра філології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Йосип Молнар, кандидат географічних наук* (кафедра географії та туризму, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Катерина Дудич, доктор філософії з галузі філологічні науки* (відділення угорської філології, кафедра філології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Лорант-Денеш Давід, габілітований доктор у галузі «регіональні науки», професор* (Інститут економіки та розвитку регіонів, Університет ім. Святого Іштвана), *Маргарета Кейс, кандидат історичних наук* (відділення угорської філології, кафедра філології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Марія Ген, кандидат біологічних наук, габілітований доктор у галузі «науки про довкілля»* (кафедра ботаніки, Університет ім. Святого Іштвана), *Олександр Бергхауер, кандидат географічних наук* (кафедра географії та туризму, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Олена Біда, доктор педагогічних наук, професор* (кафедра педагогіки та психології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Роберт Бачо, доктор економічних наук, професор* (кафедра обліку і аудиту, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Тетяна Чонка, кандидат філологічних наук* (відділення української філології, кафедра філології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Томаш Врабель, кандидат філологічних наук, доцент* (відділення англійської філології, кафедра філології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Юдіта Павлович, кандидат педагогічних наук* (відділення української філології, кафедра філології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Юрій Жигуц, доктор технічних наук, професор* (кафедра математики та інформатики, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ), *Юрій Чотарі, кандидат історичних наук* (кафедра історії та суспільних дисциплін, ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ)

Відповідальний за випуск:
Василь Брензович, кандидат історичних наук (Благодійний фонд за ЗУІ)

Технічне редагування: *Мелінда Орбан та Олександр Добош*
Верстка: *Вікторія Товтін*
Коректура: *Ільдіко Гріца-Варцаба, Олександр Кордонець та Томаш Врабель*
Дизайн обкладинки: *Ласло Веждел*
УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр «Опацої Чере Янош» при ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ*

За зміст опублікованих статей відповідальність несуть автори.

Друк наукового вісника здійснено за підтримки уряду Угорщини.

Засновник: Благодійний фонд Закарпатського угорського педагогічного інституту (від 2016 року Благодійний фонд За Закарпатський угорський інститут)
Видавництво: Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці ІІ (Адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90202. Веб-сторінка: www.kmf.uz.ua Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua Тел.: (00 380-3141) 4-28-29) та ТОВ «РІК-У» (Адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88000. Електронна пошта: print@rik.com.ua)
Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

© Автори, 2020
© Редактори, 2020
© Закарпатський угорський інститут ім. Ф.Ракоці ІІ, 2020

ISSN 2411-4081

ISSN 2411-4081

UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS MINISZTÉRIUMA
II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

LIMES

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
tudományos évkönyve

2020
VII. évfolyam
1. kötet

Beregszász–Ungvár
2020

ETO 001.89(058)
L 67

A LIMES című tudományos évkönyv 2014-ben alapíttatott és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsának határozata alapján jelenik meg. A tudományos évkönyv a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanárainak, hallgatóinak munkáit, valamint ukrajnai és külföldi tudósok magyar, ukrán és angol nyelvű tanulmányait adja közre. A LIMES jelen kötete a történet-, a nevelés-, a nyelv- és a gazdaságtudomány, a társadalomföldrajz, a szociológia, valamint az anyagtudomány és technológia különböző területeit öleli fel.

Nyomtatott tömegtájékoztatási eszközök állami nyilvántartásának igazolása:
széria: КВ № 20762-10562P; kiadta: Ukrajna Állami Nyilvántartási Szolgálata 2014.05.08-án.

Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa (2020.02.10., 1. számú jegyzőkönyv).

Főszerkesztő:
dr. Orosz Ildikó, PhD (Pedagógia és Pszichológia Tanszék, II. RF KMF)

Felelős szerkesztő:
dr. Molnár D. Erzsébet, PhD (Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék, II. RF KMF)

Szerkesztőbizottság:
prof. dr. Bacsó Róbert, a közgazdaság-tudományok doktora (Számvitel és Auditálás Tanszék, II. RF KMF), *dr. Berghauer Sándor, PhD* (Földtudományi és Turizmus Tanszék, II. RF KMF), *dr. Berghauer-Olasz Emőke, PhD* (Pedagógia és Pszichológia Tanszék, II. RF KMF), *prof. dr. Bódi Béla, a fizika- és matematikatudományok doktora* (Matematika és Informatika Tanszék, II. RF KMF), *prof. dr. Bida Olena, a neveléstudományok doktora* (Pedagógia és Pszichológia Tanszék, II. RF KMF), *dr. Csatáry György, PhD* (Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék, II. RF KMF), *dr. Csonka Tetyána, a nyelvtudományok kandidátusa* (Ukrán Tanszéki Csoport, Filológia Tanszék, II. RF KMF), *prof. dr. habil. Dávid Lóránt Dénes* (Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet, Szent István Egyetem), *dr. Dudics Katalin, PhD* (Magyar Tanszéki Csoport, Filológia Tanszék, II. RF KMF), *dr. habil. Höhn Mária, a biológiai tudományok kandidátusa* (Növénytani Tanszék, Szent István Egyetem), *dr. Karmacsi Zoltán, PhD* (Magyar Tanszéki Csoport, Filológia Tanszék, II. RF KMF), *dr. Kész Margit, PhD* (Magyar Tanszéki Csoport, Filológia Tanszék, II. RF KMF), *dr. Lechner Ilona, PhD* (Angol Tanszéki Csoport, Filológia Tanszék, II. RF KMF), *dr. Molnár József, PhD* (Földtudományi és Turizmus Tanszék, II. RF KMF), *dr. Nagy Béla, a biológiai tudományok kandidátusa, docens* (Biológia és Kémia Tanszék, II. RF KMF), *dr. Pavlovics Judit, a neveléstudományok kandidátusa* (Ukrán Tanszéki Csoport, Filológia Tanszék, II. RF KMF), *prof. dr. Protopopova Vira, a biológiai tudományok doktora* (Biológia és Kémia Tanszék, II. RF KMF), *dr. Rácz Béla, PhD* (Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék, II. RF KMF), *Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya, PhD* (Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék, II. RF KMF), *prof. dr. Varga Zoltán Sándor, a biológiai tudományok doktora, professzor emeritus* (Evolúciós Állattani és Humánbiológiai Tanszék, Debreceni Egyetem), *dr. Vrábely Tamás, a nyelvtudományok kandidátusa, docens* (Angol Tanszéki Csoport, Filológia Tanszék, II. RF KMF), *prof. dr. Zsiguc György, a műszaki tudományok doktora* (Matematika és Informatika Tanszék, II. RF KMF)

A kiadásért felel:
dr. Brenzovics László, PhD (Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Jótékonysági Alapítvány)

Műszaki szerkesztés: *Dobos Sándor és Orbán Melinda*
Tördelés: *Tótin Viktória*
Korrektúra: *Gricza-Varcaba Ildikó, Kordonec Olekszandr és Vrábely Tamás*
Borítóterv: *Vezsdel László*
ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A közölt tanulmányok tartalmáért a szerzők a felelősek.

A tudományos évkönyv megjelenését Magyarország Kormánya támogatta.

Alapító: Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola Jótékonysági Alapítványa (2016-tól Kárpátaljai Magyar Főiskoláért Jótékonysági Alapítvány)
Kiadó: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Cím: 90 202 Beregszász, Kossuth tér 6. Honlap: www.kmf.uz.ua E-mail: foiskola@kmf.uz.ua Tel.: (00 380-3141) 4-28-29) és a „RIK-U" Kft. (Cím: 88 000 Ungvár, Gagarin u. 36. E-mail: print@rik.com.ua)
Nyomdai munkák: „RIK-U" Kft.

© A szerzők, 2020
© A szerkesztők, 2020
ISSN 2411-4081
© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2020

ISSN 2411-4081

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
FERENC RÁKÓCZI II TRANSCARPATHIAN HUNGARIAN COLLEGE
OF HIGHER EDUCATION

LIMES

Scientific Bulletin
of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

2020
Issue VII
Volume 1

Berehove–Uzhhorod
2020

UDC 001.89(058)
L 67

The scientific bulletin "LIMES" was established in 2014 and is published according to the resolution of the Academic Council of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education. The scientific bulletin publishes the academic studies of students and teachers of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, as well as academic articles of researchers from Ukraine and abroad in Hungarian, Ukrainian and English languages. The given volume of "LIMES" contains academic studies and articles in History, Pedagogy, Philology, Economics, Human Geography, Sociology, Engineering and Technology.

Certificate of State Registration of Printed Mass Media, Series KB, No. 20762-10562P,
Issued by the State Registration Service of Ukraine on the 8th of May, 2014

Recommended to publication by the Academic Council of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, record No.1 of February 10, 2020

Editor-in-Chief:
Ildikó Orosz, PhD (Department of Pedagogy and Psychology, Transcarpathian Hungarian College)

Managing Editor:
Erzsébet Molnár D., PhD (Department of History and Social Sciences, Transcarpathian Hungarian College)

Editorial Board:
Béla Bódi, D.Sc. in Physics and Mathematics, professor (Department of Mathematics and Computer Science, Transcarpathian Hungarian College), *Béla Nagy, C.Sc. in Biology, associate professor* (Department of Biology and Chemistry, Transcarpathian Hungarian College), *Béla Rácz, PhD* (Department of History and Social Sciences, Transcarpathian Hungarian College), *Emőke Berghauer-Olasz, PhD* (Department of Pedagogy and Psychology, Transcarpathian Hungarian College), *György Csatáry, PhD* (Department of History and Social Sciences, Transcarpathian Hungarian College), *Ibolya Szamborovszky-Nagy, PhD* (Department of History and Social Sciences, Transcarpathian Hungarian College), *Ilona Lechner, PhD* (English Language and Literature Branch, Philology Department, Transcarpathian Hungarian College), *József Molnár, PhD* (Department of Geography and Tourism, Transcarpathian Hungarian College), *Judit Pavlovics, C.Sc. in Pedagogy* (Ukrainian Language and Literature Branch, Philology Department, Transcarpathian Hungarian College), *Katalin Dudics, PhD* (Hungarian Language and Literature Branch, Philology Department, Transcarpathian Hungarian College), *Lóránt Dénes Dávid, PhD, Dr. habil, professor* (Institute of Regional Economics and Rural Development, Szent István University), *Margit Kész, PhD* (Hungarian Language and Literature Branch, Philology Department, Transcarpathian Hungarian College), *Mária Höhn, C.Sc. in Biology, Dr. habil* (Department of Botany, Szent István University), *Olena Bida, D.Sc. in Pedagogy, professor* (Department of Pedagogy and Psychology, Transcarpathian Hungarian College), *Róbert Bacsó, D.Sc. in Economics, professor* (Department of Accounting and Auditing, Transcarpathian Hungarian College), *Sándor Berghauer, PhD* (Department of Geography and Tourism, Transcarpathian Hungarian College), *Tamás Vrábely, C.Sc. in Philology, associate professor* (English Language and Literature Branch, Philology Department, Transcarpathian Hungarian College), *Tetyána Csonka, C.Sc. in Philology* (Ukrainian Language and Literature Branch, Philology Department, Transcarpathian Hungarian College), *Vira Protopopova, D.Sc. in Biology, professor* (Department of Biology and Chemistry, Transcarpathian Hungarian College), *Yurij Zhiguts, D.Sc. in Technical Sciences, professor* (Department of Mathematics and Computer Science, Transcarpathian Hungarian College), *Zoltán Sándor Varga, D.Sc. in Biology, professor emeritus* (Department of Evolutionary Zoology and Human Biology, University of Debrecen), *Zoltán Karmacsi, PhD* (Hungarian Language and Literature Branch, Philology Department, Transcarpathian Hungarian College)

Responsible for publishing:
László Brenzovics, PhD (Charitable Foundation "In support of the Transcarpathian Hungarian College")

Technical editing: *Melinda Orbán and Sándor Dobos*
Page proof: *Viktória Tótin*
Proof-reading: *Ildikó Gricza-Varcaba, Olekszandr Kordonec and Tamás Vrábely*
Cover design: *László Vezsdel*
Universal Decimal Classification (UDC): *Apáczai Csere János Library of Transcarpathian Hungarian College*

Authors are responsible for the content of academic studies and articles.

The publication of the scientific bulletin is sponsored by the government of Hungary.

Founder: Charitable Foundation of Transcarpathian Hungarian Pedagogical College (after 2016 Charitable Foundation "In support of the Transcarpathian Hungarian College")
Publishing: Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education (Address: Kossuth square 6, 90202 Berehove, Ukraine. Website: www.kmf.uz.ua E-mail: foiskola@kmf.uz.ua Tel.: (00 380-3141) 4-28-29) and "RIK-U" LLC (Address: Gagarin Street 36, 88000 Uzhhorod, Ukraine. E-mail: print@rik.com.ua)
Printing: „RIK-U" LLC.

© The Authors, 2020
© The Editors, 2020
ISSN 2411-4081 **© Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, 2020**

Зміст

Чобо Б. Штенге: Штрихи з історії операції Гвардії обірванців на Закарпатті – I. Здача в полон біля села Шаланки 15

Чобо Б. Штенге: Штрихи з історії операції Гвардії обірванців на Закарпатті – II. «Відновники карти» у битві на Водохреща 6 січня 1939 р. 43

Арпад Попей: Штрихи до історії виборів Сойму Карпатської України в лютому 1939 року..... 59

Котолін Шішко: «Sic transit gloria mundi?» Роздуми про ататюркізм 83

Роберт Бачо: Реформа ордену василіян на Закарпатті і її роль у посиленні суспільної та місійної діяльності ордену в 1920–1939 рр. 103

Тібор Товт: Еміграція гунгаристів і 1956..... 117

Янош Шебовк: Одна дівчина, три адресанти – Листи до Деметрії..... 131

Томаш Ревої: Оранієнбаумський плацдарм..... 145

Одел Гал: «Святі листи з неба» в народних рукописах 149

Едіта Гайду: Історія розбудови колгоспної системи в селі Гороглаб у 1944–49 роках..... 157

Ласло Борош: Герої на небосхилі Закарпаття. Рецензія на книги «Baptism of fire. The first combat experiences of the Royal Hungarian Air Force and Slovak Air Force March 1939» та «Elfelejtett hősök. A magyar királyi honvéd légierők ászai a második világháborúban» Чобо Б. Штенге 173

Ласло Поллоі: Рецензія на книгу «Gyorsan haza! Szkoro damoj! Szoboszlay György főhadnagy szovjet fogságban írt naplója 1946–1947»..... 179

* * *

Аннамаріа Качур: Мотивація вибору школи на Закарпатті (на базі дослідження однієї берегівської угорської школи)..... 185

Катерина Гнатик: Угорська мова як іноземна мова..... 201

Бейло Нодь – Ержебет Когут – Ласло Молнар – Крістіан Берец: Організація симпозіуму з природничих дисциплін у середніх школах 211

Єва Чіллік: Ефективні практики в класі – «супер-дайверс» для узгодження освітніх потреб осіб, що вивчають різні мови, у ранньому дитячому віці 219

Газім Т. Алкрішен: Мотивація, аттітюди і прагнення у вивченні англійської мови: приклад студентів і студенток йорданської національності в університеті «Мутах» 247

Наєм Афшар: Впливи домінантної першої мови (L1) на засвоєння звучання англійської мови у середовищі двомовних турецько-перських осіб..... 253

* * *

Катерина Ливрінц: Адаптація французьких термінів з хореографії в українській мові..... 263

Сільвія Ковач: Автономія, автономне навчання: від теорії до практики 269

Вікторія Штефуца: Особливості композиційної структури українських пам'яток XIV–XV століть 279

Катерина Чейке: Рецензія на книгу «Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben» 287

* * *

Мирослав Дністрянський – Борис Жулканич – Наталія Дністрянська: Розвиток туризму та рекреації як чинник подолання соціально-економічної депресивності міських поселень Бойківщини 291

Аніта Р. Федор: Інвестиції в людський капітал жінок з маленькими дітьми під час декретної відпустки 299

Юрій Жигуц – Чобо Кудлотяк: Нові технологічні тенденції використання SHS.....315

* * *

Календар подій (2019/2020 навчальний рік)..... 321

Tartalom

B. Stenge Csaba: Fejezetek a Rongyos Gárda kárpátaljai bevetésének történetéből I. A salánki megadás 15

B. Stenge Csaba: Fejezetek a Rongyos Gárda kárpátaljai bevetésének történetéből II. Térképhelyesbítők a „vízkereszti csatában", 1939. január 6-án 43

Popély Árpád: Szojmválasztás Kárpátalján 1939 februárjában. Adalékok a kárpátukrán szojm megválasztásának történetéhez 59

Siska Katalin: Sic transit gloria mundi? Gondolatok az atatürkizmusról 83

Bacsó Róbert: A bazilita szerzetesrend reformja Kárpátalján és annak szerepe a társadalmi és missziós tevékenység megerősödésében 1920–1939 között 103

Tóth Tibor: A hungarista emigráció és 1956 117

Sebők János: Egy lány, három levélíró – Levelek Demetriashoz 131

Révai Tamás: Az oranienbaumi hídfőről 145

Gál Adél: Az „égből érkező szent levelek" a népi kéziratokban 149

Hajdu Edit: A kolhozrendszer kiépítésének története Haranglábon 1944–49 között 157

Boros László: Hősök Kárpátalja egén. Recenzió B. Stenge Csaba *Baptism of fire. The first combat experiences of the Royal Hungarian Air Force and Slovak Air Force March 1939* és *Elfelejtett hősök. A magyar királyi honvéd légierők ászai a második világháborúban* című kiadványairól 173

Pallai László: Recenzió a *Gyorsan haza! Szkoro damoj! Szoboszlay György főhadnagy szovjet fogságban írt naplója 1946–1947* című kiadványról 179

* * *

Kacsur Annamária: Iskolaválasztási motivációk Kárpátalján: esettanulmány egy beregszászi magyar iskola alapján 185

Hnatik Katalin: Magyar nyelvoktatás másként 201

Nagy Béla – Kohut Erzsébet – Molnár László – Berecz Krisztián: Természettudományos diákszimpózium szervezése középiskolában 211

Csillik Éva: Hatékony osztálytermi gyakorlatok a „szuper-diverz" több nyelvet tanulók oktatási szükségleteinek összeegyeztetésére korai gyermekkorban 219

Alkhrisheh Hazim T.: Motiváció, attitűd és törekvések az angoltanulásban: a Mutah Egyetem jordán nemzetiségű férfi és női hallgatóinak példája 247

Afshar Naeimeh: A domináns első nyelv (L1) hatásai az angol nyelv hangzóinak elsajátítására török/perzsa kétnyelvű személyek körében 253

* * *

Lőrincz Katalin: Francia koreográfiai fogalmak adaptációja az ukrán nyelvben 263

Kovács Szilvia: Önállóság, autonóm nyelvtanulás: elmélettől a gyakorlatig 269

Stefuca Viktória: A XIV–XV. századi ukrán írott emlékek strukturális ismertetőjegyei 279

Cséke Katalin: Recenzió a *Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben* című kiadványról 287

* * *

Dnyisztrjanszkij Miroszlav – Zsulkanics Borisz – Dnyisztrjanszka Natalija: A turizmus és a rekreáció fejlesztése mint a bojkóföldi városi települések társadalmi-gazdasági elmaradottsága felszámolásának tényezője 291

R. Fedor Anita: A kisgyermekes nők emberi tőkeberuházása a gyermekgondozási szabadság alatt 299

Zsiguc György – Kudlotyák Csaba: Új technológiai trendek az SHS használatában 315

* * *

Eseménynaptár (2019/2020-as tanév) 321

Contents

Csaba B. Stenge: Chapters from the Ragged Guards' Operation in Transcarpathia (1st). Surrender at Salánk 15

Csaba B. Stenge: Chapters from the Ragged Guards' Operation in Transcarpathia (2nd). Map Correctors in the "Battle of Epiphany" on 6 January 1939. 43

Árpád Popély: Elections to the Soim in Transcarpathia in February 1939. On the History of the Elections to the Carpatho-Ukrainian Soim..... 59

Katalin Siska: Sic transit gloria mundi? Thoughts on Ataturkism..... 83

Róbert Bacsó: The Reform of the Basilian Order in Transcarpathia and its Role in the Strengthening of the Societal and Missional Work Between 1920 and 1939 103

Tibor Tóth: The Hungarist Emigration and 1956..... 117

János Sebők: One Girl, Three Letter Writers – Letters to Demetrias..... 131

Tamás Révai: The Oranienbaum Bridgehead 145

Adél Gál: "Holy Letters from Heaven" in Manuscripts..... 149

Edit Hajdu: History of Building up the Collective Farm System in Harangláb in the Period of 1944–49 157

László Boros: Heroes in the Sky of Transcarpathia. Review on Books "Baptism of fire. The first combat experiences of the Royal Hungarian Air Force and Slovak Air Force March 1939" and "Elfelejtett hősök. A magyar királyi honvéd légierők ászai a második világháborúban" Written by Csaba B. Stenge..... 173

László Pallai: Review on Book "Gyorsan haza! Szkoro damoj! Szoboszlay György főhadnagy szovjet fogságban írt naplója 1946–1947" 179

* * *

Annamária Kacsur: School Choice Motivations in Transcarpathia: a Case Study Based on a Hungarian School in Beregszász..... 185

Katalin Hnatyk: Hungarian as a Foreign Language 201

Béla Nagy – Erzsébet Kohut – László Molnár – Krisztián Berecz: Organizing Science Symposium in a Secondary School..... 211

Éva Csillik: Effective Practices for Meeting the Learning Needs of "Superdiverse" Multi-language Learners in Early Childhood Classrooms 219

Hazim T. Alkhrisheh: Motivation, Attitude and Effort towards Learning English: The Case of Mutah University Jordanian Male and Female Students 247

Naeimeh Afshar: Effects of L1 Dominance on the Acquisition of English Sounds by Turkish/Persian Bilinguals 253

* * *

Katalin Lőrincz: Adaptation of French Choreography Terminology in the Ukrainian Language 263

Szilvia Kovács: Autonomy, Autonomous Learning: from Theory to Practice 269

Viktória Stefuca: The Structural Characteristics of Ukrainian Writings of the XIV–XV Centuries. 279

Katalin Cséke: Review on Book "Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben" 287

* * *

Miroslav Dnistryanskyi – Boris Zhulkanich – Nataliya Dnistryanska: Tourism and Recreation Development as a Factor of Overcoming Socio-Economic Downturn of Boikivschyna Town Settlements 291

Anita R. Fedor: Investment into Human Capital by Women Who Are Temporarily away from Labour Market 299

Yurij Zhiguts – Csaba Kudlotyák: New Technological Trends of Using SHS 315

* * *

Events Calendar (2019/2020 academic year) 321

Вікторія Штефуца[*]

Особливості композиційної структури українських пам'яток XIV–XV століть

Резюме. У статті проаналізовано особливості побудови українсько-молдавських грамот XIV–XV століття, зазначено, що у їх структурі відображена багатовікова традиція укладання ділових документів. В основі їх композиції лежить латинський зразок, успадкований від королівських канцелярій, напр. канцелярії Коломана (Кальмана) і Андрія (Ендре) III у Галичині, тобто ця традиція могла бути засвоєна від угорських писарів. На конкретних прикладах представлено характерні елементи початкового та кінцевого прототипа, а також традиційні формули українсько-молдавських грамот, які використовували писарі в документах, записаних під диктовку логофета.
Ключові слова: пам'ятки XIV–XV століття, українсько-молдавські грамоти, структура грамот, початкові та кінцеві прототипи, канцлер (логофет), писар (дяк).

Rezümé. A XIV–XV. századi ukrán-moldvai oklevelek szerkezetüket tekintve több éves tradícióval rendelkeznek. Jellemző rájuk a kezdő és végső részeknél a hagyományos formulák használata. Az ukrán–moldvai oklevelek latin mintára íródtak, amelyeket Kálmán és III. Endre király udvari galíciai kancelláriáktól vehették át, és ez a hagyományt és tudás a magyar írnokok segítségével jutott el a Moldvai fejedelemség területére. Példákkal illusztrálva bemutattuk az oklevelek fő- és mellékrészeit, amelyeket az oklevél típusának megfelelően használtak a kancellárok az ukrán-moldvai oklevelekben.
Kulcsszavak: a XIV–XV. századi nyelvemlékek, ukrán-moldvai oklevelek, szerkezeti felépítésük, fő- és mellékrészek, írnokok, kancellárok.

Abstract. In terms of structure the Ukrainian-Moldovan diplomas of the XIV-XV c. have a long tradition. One of their peculiar features is the use of traditional formulae in the initial and final parts. The Ukrainian-Moldovan diplomas were written according to the Latin model, which were issued by the court chancellery of King Kálmán and King Endre III of Galicia, while this tradition and knowledge became known in the Moldovan principality owing to the Hungarian clerks. In the study the main parts and addenda of the diplomas illustrated with examples are presented, as used by the Chancellors in the Ukrainian-Moldovan diplomas according to the type of diploma.
Keywords: language legacy of the XIV-XV c., Ukrainian-Moldovan diplomas, their structure, main parts, addenda, clerks, chancellors.

Дослідження українських писемних пам'яток XIV–XV століть є досить актуальним у сучасному мовознавстві, оскільки дозволяє простежити особливості формування фонетичної та граматичної системи української мови. Ділові пам'ятки цього періоду містять також багатий ілюстративний матеріал для побудови чіткої схеми розвитку української мови. Велику увагу мовознавці приділяли вивченню мови пам'яток – відповідних стилів і жанрів. "Писемні пам'ятки, як стверджував С.П. Бевзенко, – одне з найдавніших джерел пізнання історії мови, тому вивчення їх мови привернуло до себе пильну увагу

[*] Доцент, Ніредьгазький університет, Кафедра української мови та культури. [*] Főiskolai docens, Níregyházi Egyetem, Ukrán Nyelv és Kultúra Intézeti Tanszék. [*] University of Níregyháza, Department of Ukrainian Language and Culture, Associate Professor. *stefuca.viktoria@nye.hu*

вчених одразу після зародження порівняльно-історичного мовознавства. Особливого розмаху вивчення мови пам'яток набрало з середини XIX ст., зокрема в другій його половині, та на початку XX ст., коли масово готувалися до друку й видавалися староруські й староукраїнські пам'ятки" (Бевзенко 1991: 160).

Нашу увагу привернули українські грамоти, написані на території Молдавського князівства, як пам'ятки історії мови, що мають свої специфічні особливості. Мовознавці досліджували різні особливості українських ділових пам'яток XIV-XV ст., зокрема такі як: М.А. Жовтобрюх, У.Я. Єдлінська, М.М. Пещак; В. Ярошенко, Л. Коломієць, І. Свєнціцький, М. Станівський, М. Антошин, Л. Веневцева. Не менше уваги приділено також особливостям структури пам'яток ділового стилю XIV-XV століть.

Українсько-молдавські грамоти мають цінність не тільки для вивчення історії мови, а й політичного устрою, соціально-економічних відносин, топонімії, антропонімії, культури, офіційної мови, яка була також пов'язана з мовою сьогодення.

В українсько-молдавських грамот був латинський зразок щодо написання офіційних документів. Можна зробити припущення, що латинський зразок, структура українсько-молдавських грамот була успадкована від королівських канцелярій, напр. канцелярії Коломана (Кальмана) і Андрія (Ендре) III у Галичині, тобто ця традиція могла потрапити від угорських писарів.

Надалі в стислому варінті проаналізуємо основні та допоміжні розділи побудови українсько-молдавських грамот, використовуючи працю *Kőfalvi Tamás – Makk Ferenc: Forrástani ismeretek történelemből.* Кожна грамота складалася з трьох основних розділів:

1. Protocollum – Вступ.
   - invocatio – Благання.
   - словесне: ім'я Господнє ... , від імені Святої Трійці,
   - символічне: хрест або символ Христа, монограма.
   - intitulatio – Самоназвання.
   - inscriptio/adresse – Кому належить грамота.
   - salutatio – Привітання.
2. Contextus – Текст.
   - arenga – Гасло, кліше, що складається з концептуальної заяви загальної мудрості, яка пов'язана зі змістом.
   - promulgatio – Публікації, розкриття, з підвищенням обов'язків про всіх і кожного, хто хоче отримати зміст грамоти до уваги.
   - narratio – Оповідь-зміст – описує історію, яка спричинилася до створення грамоти.
   - dispositio – Надання – найважливіший елемент правового акту.
   - clausulae (praeceptiva, prohibitiva, derogativa, evictionis) – Клаузули – закликає дотримуватися умов грамоти.

- sanctio (anathema/spritualis, poena/temporalis) – Санкція – для людини, яка не відповідає положенням (духовного і фізичного покарання).
- corroboratio – Підтвердження – яким чином сертифікована грамота.

3. Eschatocollum – Закінчення.
   - subcriptiones – Підписи
   - datatio (datum/actum) – Дата.
   - series testimonium / series dignitatum – Свідки.
   - apprecatio – Зазвичай, слово „амінь" (Kőfalvi–Makk 2007: 98–100).

Усі грамоти мали таку основну структуру, але не завжди використовувались усі підрозділи.

Наведемо декілька прикладів інших випадків, які було виявлені у процесі роботи. Кожна грамота починалась із формули благання, яке могло бути символічне, словесне або символічно-словесне. Для українських грамот XIV-XV століття, як зазначає У.Я. Єдлінська (Єдлінська 1964: 82–83), одним із характерних елементів початкового протоколу було сакраментальне звернення до Святої Трійці або Бога. Дослідниця підкреслює, що жодних закономірностей у його вживанні – чи то дарча грамота, чи грамота купівліпродажу, чи вкладна грамота та ін. – не було. Пізніше (XVII ст.) така форма звернення стала традиційним елементом заповітів.

Нерідко вживаються такі початкові формули:

($)milost6[box6e[mQ5 ste9an voevoda, gospodar= 3emli moldavskoi, 3namenito ;inim is sim listom nawim v=s\m kto nai v=3rit il6 ego ;t8;i 8slQ5wit... (1443 р.).

Але трапляються дуже часто і винятки, коли на початку грамоти вже подається перелік свідків, наприклад:

$ m'5 aleGandr= voevoda, gospodarQ 3emli mo(l)davskoi i tix= m'5 il6aw= voevoda, sn= aleGandra voevod'5, gospodarA 3emli mo(l)davskoi i m'5 boAre gospodarA nawego aleGandra voevod'5, pa(n) mihailo dorogI(n)sk'5i, pa(n) va(n) dvornik=, pa(n) gri(n)ko, pa(n) negra, pa(n) dragI(w), pa(n) xIrx=, pa(n) vi(l);A, pa(n) wa(n)dro, pa(n) mIdri(;)ka, pa(n) il6a(w), pa(n) po(p)wa, pa(n) nestA(k), pa(n) da(n), pa(n) isai, pa(n) sta(n), pa(n) sta(n) br=li; i bra(t) ego vana, pa(n) kr(s) t\, pa(n) `priwa(k), pa(n) damakI(w), pa(n) lacko bo(c) i brat ego mikluw=, pa(n) ivan'5(w), pa(n) na(n) vana, pa(n) pre;elni(k), pa(n) bIdI(l), pa(n) ;I(r)ba, pa(n) iva(n) d\tko, pa(n) vana po(r)ka, pa(n) ko(r)la(t), pa(n) qe9a(n) stravi(;) i brat ego xI(r)x=, pa(n) u(n)kl\ta i bra(t) ego tatomi(r), pa(n) miklu(w), pa(n) bogda(n), pa(n) Aki(m) kal6Anovi(;), pa(n) goraec= i bra(t) ego stanisla(v), pa(n) br=li(;)ka, pa(n) dragomi(r) vrani(;), pa(n) ho(d)ko i bra(t) ego leva, pa(n) bori(s) gol`vat'5, pa(n) bori(s) braevi(;), pa(n) da(n);I(l) xIli(;), pa(n) stroiwo(r) dr8xa, stanisla(v) miliwev=, bo(b) `priwa(k), lacko posa(d)ni(k), gIdi(;), dImitr= badevi(;), usi velici i mal6i, 3naemo ;ini(m) si(m) nawi(m) listo(m) kax(d)omI, ktokoli na(n) u3ri(t) ili usl'5wi(t) ego ;tI;i...(1421 р., 13 грудня).

Така практика переліку свідків зустрічається в королівських дарчих грамотах, коли особисті імена не вказані в заключній частині грамоти, а навпаки – на початку документа. Після вступної частини слідує з усіма подробицями та умовами, пояснення, незважаючи на те, яка це грамота – дарча, межова або розмежувальна, купча або вкладна – вказані точні дані укладача і суть офіційного документа. Напр.:

tot= istinnQ5i bol\rin= naw= v\rn6i pa(n) mihailo dorog8nskQ5 sl8xi(l) stopo;ivwem8 `cu nawemu pravo[i v\rno[sluxbo[, a dne(s) sl8xit= nam= pravo[i v\rno[sl8xbo[. t\m= mQ5 vid\vwi ego pravo[i v\rno[sl8xbo[do na(s) xalovali esmi ego osobno[nawe[ml(s)ti[i dali esmi emu i ponovili esmi i potverdili sela ego i privil6e exe mu e(st) dal= stopo;ivwego rodite(l) na(w), na im\ selo kindi(i) ci i selo g\rc\ na protA, u pe;alova selo pe;alovci i selo ugrinovci i selo usta(v) i selo na rokitna, eqe gde bi(l) dragomir= m=ndri;in=, eqe selo koteleva i selo mil6/ novci, eqe selo gde wi3ko bi(l), eqe selo 1inovci... (1437 p.).

У заключній частині грамоти йшли без підпису імен, але також зустрічаються вказівки на княжий титул і перерахування імен свідків чи духовних осіб, які були присутні при укладанні, або осіб, які писали акти: a na to e(st) v\ra vQ5wepisannago g(s)va mi il6i voevodQ5 i v\ra brata g(s)vami ste9ana voevodQ5 i v\ra sna g(s)vami romana i v\ra v=s\h= d\tei nawi(h), v\ra pana x8rxa 9ratokska i d\ tei ego, v\ra pana vQ5l;i, v\ra pana isa6i, v\ra pana petra g8di;a dvornika, v\ra pana stana bQ5rli;a, v\ra pana mihaila popwi i d\tei ego, v\ra pana qe9ula xum=tati;a i brata ego pana mQ5ndri, v\ra pana dumQ5 limb=dol;evi;a i brata ego pana mir;i, v\ ra pana la3ora i brata ego pana stan;ula postelnika, b\ra pana p6atrQ5 i d\tei ego, v\ ra pana dumQ5 dvornika i d\tei ego, v\ra pana vitolta i d\tei ego, v\ra pana 9Q5r=va i d\tei ego, v\ra pana b=lowa ;awnika, v\ra pana berend\/ stolnika, v\ra pana manoila gr=;ina, v\ra pana il6awa spatar\, v\ra pana stan;8la komisa i v\ra v=s\h= bo/r= nawih= moldavskQ5(h) velikQ5(h) i malQ5(h) (1437 p.).

У заключній частині деяких грамот міститься і додаткова інформація про розпорядження після смерті князя. Напр.:

a po nawem= xivot\ kogo b= i3bere(t) gospodarem= bQ5ti u nawei 3emli moldavskoi ili `(t) brat6i <nawi(h) ili> `(t) d\tei nawi(h) ili b8(d) kto `(t) nawgo plemene, tot= bQ5 emu neporuwil= nawego daan6a, ali bQ5 emu utverdi(l) i ukr\ pil= 3a nuxe dali esmi em8 3a ego v\rnu[i pravu[sl8xbu (1437 p.).

Або наприклад:

a m'5 imie(m) ` to(m) mo(l);ati. a m'5 boAre 3emli mo(l)davskoi na verhI lista po imeni poHani /ko istci i rIkoim\ sl[bIem'5 i rI;im'5 pri nawei ;ti i pri hr(s)t6/nskoi viri, i(x) na(w) gospoda(r) aleGandr= voevoda, gospoda(r) 3emli mo(l)dvskoi, a po ne(m) bIdIqei im\[(t) po(l)niti i m'5 slIg'5 ih= vohI psan6i u se(m) listi (1421 p.).

Найчастіше посмертні розпорядження князя знаходимо в дарчих, підтвердних грамотах:

a po newem= xivot\ kto b8det= gospodar= nawei 3emli ili `(t) d\tei nawi(h) ili `(t) nawego plemeni ili `(t) kogo b= i3beret= b'5ti to(t) qob'5 nepor8wil= nawego dan6a ali qob'5 im= utvr=dil= i ukr\pil= <3>anIxe dali esmy em8 i potvr=dili 3a ego prav8[i v\rn8[sl8xb8 (1431 p.).

Часто в грамотах зустрічаються і князівські погрози тим, хто може порушити його посмертну волю, напр.:

a kto ne bude(t) posljwen= nawem8 povel\n6[i 3apisj, to(t) imaet= b'5ti po(d) velikoi ka3ni g(s)va mi (1435 p.).

У грамотах хрести і печатки служили замість особистих підписів. Печатки були металеві (свинцеві, срібні та ін) і різного кольору воскові (жовті, червоні, чорні). Про це окремо свідчать різні праці Олега Однороженка (2008 /а; 2008 /б), (2009) та Олександра Огуя (1996).

Напр.:

a na potve(r)xen6i toi re;i k semI listI pe;Ati nawi esmo privisili (1421 p.).

Літочислення в молдавських грамотах, як і у греків та інших народів, велось «від створення світу», тобто від 5508 року до н.е. Отже, відповідно від зазначеної дати за сучасним літочисленням потрібно відняти 5508. Часто в досліджуваних документах зустрічаються позначки місяця, числа і вказівки на місце написання грамоти. Напр.:

pi(s) 8 so(;)v\ v l\t` ÎciÎ se(p) kv (1448 p.).

Також виявлено кілька випадків, де дати написані буквено. Напр.:

u nawemQ gorod\ u so;av\ u l\ta westo ;isa;ie c+ i a+. misAcA noAbrA u i6 den (1393p.).

Іншою важливою відмінністю молдавських порядків була наявність у Молдавському князівстві централізованих канцелярій. Коли в приватних і княжих молдавських грамотах публічно-правового характеру ім'я писаря згадується, в українсько-молдавських грамотах інформація про осіб міститься зазвичай у двох заключних частинах:

- у підтвердженні (corroboratio), де йдеться про розпорядження господаря: писати текст грамоти і привісити до неї печатки;
- у кінці (eschatocollum), де повідомляється ім'я писаря.

У деяких грамотах зустрічається інформація про писаря. Наприклад, зазначено повне ім'я писаря (дяка), який писав грамоту, але в більшості випадків вказується тільки ім'я канцлера (логофета). Прикріплення печаток при видачі грамоти було завданням логофета, який у німецьких перекладах молдавських грамот перекладається як «*kancler*». Написанням тексту займався писар, часто в заключній частині грамот зустрічаються формули «писати» і «нашу печатку» до неї «прівѣситі», можливо писар писав грамоти під диктовку логофета.

Наступна таблиця вказує на імена канцлера та ім'я писаря (дяка).

Дата написання грамоти	Ім'я канцлера	Ім'я писаря (дяка)
1. 1400 р., 29 червня		vel\li esm'5 /ckovi priv\siti pe;at' naw8
2. 1411 р., 28 червня,	bratA[logo-etI	vel\li esm'5 pan8 tamawevi priv\ siti pe;at' naw8
3. 1433 р., 3 листопада	n\goevi logo-et8	
4. 1433 р., 16 листопада	n\goevi logo-etou	pisal do(n);= gramatik=
5. 1434 р., 8 жовтня	pan8 n\goevi logo-et8	oa<n;>a gramati(k) pi(s)
6. 1435 р., 30 березня	panj n\goi logo-etj	
7. 1435 р., 1 вересня	panI dinis8 logo-et8,	pisa /kI(w) pisar=
8. 1436 р., 13 червня	pan8 `an;evi logo-et8	ocel' pi(s)
9. 1438 р., 5 березня		mihj(l) pi(s)
10. 1439 р., 30 липня	panj simonj logo9etj	mihjl= gramatik= pisa
11. 1442 р., 5 квітня	pan8 kosti logo-et8	pi(s) pawko
12. 1443р. 8 червня	panj simonj logo-etj	`anca pi(s)
13. 1445 р., 8 серпня	panu mihail8 logo-etu	pi(s) il6aw=
14. 1448 р., 22 вересня		l8ci d6Akj, pisa(t)
15. 1449 р., 3 серпня	mihailj logo9etj	`anca pisa
16. 1451 р., 31 липня	pan8, petr8 logo-etu	pi(s) solomo(i)
17. 1452 р., 12 серпня	panj, mahail8 logofet8	pi(s), petr= ardanovi(;),
18. 1453 р., 26 січня	mihail(j) logo-et8	<pisa gi>dio(n)
19. 1458 р., 26 жовтня	pan8 dobrul8 logo9et8	pisa ще98l
20. 1459 р., 12 червня	pan8 dobr8l8 logo-et8	pis(a) v8lpaw=
21. 1466 р., 8 грудня	Bojarynu Panu Dobrulu Legofetu pysaty	
22. 1470р., 28 травня	panu tomA logo9etu	pisa il\
23. 1471 р. 24 жовтня	pan8 tom\ l`g`-et8	pis(a) stecko diAk'
24. 1479 р., 29 квітня	pan8 t=8t8l8 logo9et8	pis(a) bor;a
25. 1481 р., 23 серпня	pan8 t=8t8lovi logo9et8	pis(a) 5`n,brat l8;in,
26. 1487 р.	pan8 t=8t8l8 logo9et8	pisal koste
27. 1487 р., 7 жовтня	pan8 t=8t8l8 logo9et8	pis(a) toader
28. 1487 р., 1 листопада *A*	pan8 t=8t8l8 logo9et8	pis(a) toaderQ
29. 1487 р., 1 листопада *B*	panu t=8t8l8 logo9et8	{pisa} toaderQ
30. 1487 р., 9 жовтня *A*	pan8 t=8t8l8 logo9et8	pis(a) 5`n
31. 1487 р., 9 жовтня *B*	pan8 t=8t8lovi logo9et8	pis(a) toader
32. 1488 р. *A*	pan8 t=8t8l8	
33. 1488 р. *B*	pan8 t=8t8l8 logo9et8	pis(a) 5`n
34. 1490, 18 січня	pan8 t=8t8l8 logo9et8	pis(a) aleGa
35. 1491 р., 17 січня	pan8 t=ut8l8 logo9et8	pis(a) 5`n
36. 1491 р., 26 лютого	pan8 t=8t8l8 logo9et8	pisal toader d6/k
37. 1493 р., 5 березня	x8pan8 t=ut8l8 logo9et8	pisal aleGa d6/k
38. 1493 р., 4 листопада	pan8 t=8t8l8 logo9et8	pisal m=t6a{w}
39. 1494 р., 27 лютого	pan8 t=8t8l8 laga9et8	pis(a) m=t6{aw}
40. 1494 р., 11 березня *A*	pan8 t=8t8l8 logo9et8	pisal m=t6/w
41. 1494 р., 11 березня *B*	pan8 t=8t8l8 logo9et8	pisal m=t6/wQ
42. 1495 р., 17 січня	xupanu t=utulu logo9etu	pisal aleGa
43. 1495 р., 22 січня *A*	xupanu t=utul8 logo9etu	pisal aleGa
44. 1495 р., 22 січня *B*	xupanu t=utul8 logo9etu	pisal m=tei
45. 1495 р., 4 лютого	pan8 t=8t8l8 logo9et8	pisal m=tei
46. 1495 р., 13 березня	pan8 t=8t8l8 logo9etu	pis(a) m=t6i (Sic - m=tei)
47. 1499 р., 20 листопада	pan8 t=utulovi logo9et8	pisal wandr8 kr=xevi;
48. 1499р., 26 листопада	pan8 t=8t8l8 logo9et8	pisal m=tei
49. 1500 р., 22 березня	pan8 t=ut8lovi logo9etu	pisal [m=tei]

Слід розрізняти грамоти, які були написані писарями (навіть вказані їх імена), у яких рідна мова була або українська, або молдавська, а також (останніх легко розпізнати за численними допустимими помилками у грамотах у відмінюванні). Але трапляються й труднощі у визначені мови, яка була рідною для писаря. Невідомо чи була українська (руська) мова для нього рідною материнською мовою, чи він її вивчив для роботи. Припустимо, що українська (руська) мова була для нього рідною, то з дотримуванням українських норм та письма, в грамотах можна знайти більшу свободу у відтворенні багатьох рис розмовної української мови, а якщо українську (руську) мову він вивчив, то знаходимо, окрім дотриманих правил, більше фактів рідної материнської мови писаря. Виходячи з цього, ми можемо знайти і вивчити більше прикладів про різні запозичення.

Ділові документи мають свої багатовікові традиції побудови – характерні для них елементи початкового та кінцевого прототипа, а також традиційні формули. Зміни, якщо й трапляються, найчастіше спричинені суб'єктивними особливостями: рівнем грамотності писаря; діалектними особливостями; суспільним становищем особи, яка щось придбала чи продала, і від цього певною мірою залежав і вибір побудови ділового документа.

Список використаної літератури

Джерела

1. Bogdan I.: *Documentele lui Ştefan cel Mare,* vol. I–II. Bucureşti, 1913.
2. Costâschescu M.: *Documentele moldoveneşti inainte de Ştefan cel Mare,* vol I– II, Iąsi, 1931–1932.
3. Ion-Lăzărescu-Ionescu, L.: *Documente privind Istoria Romĭniei XIV, XV*. Moldova, vol I. Bucureşti, 1954.
4. Moldvai csángó-magyar okmánytár = Documenta Hungarorum in Moldavia: 1467 – 1706 / gyűjt., sajtó alá rend. Benda Kálmán et al., szerk., bev., tanulmányt és a jegyzeteket írta Benda Kálmán, 2003.

Наукова література

1. БЕВЗЕНКО, С.П.: *Історія українського мовознавства.* Історія вивчення української мови: навч. посібник. Київ: Вища школа, 1991.
2. ЄДЛІНСЬКА У.Я.: *Із спостережень над формою українських грамот XIV–XV ст.* // Дослідження і матеріали з української мови. – К.: Наукова думка, – Т. VI, 1964.
3. KŐFALVI TAMÁS – MAKK FERENC: *Forrástani ismeretek történelemből.* Segédkönyv a történelem forrásközpontú tanításhoz. Budapest, 2007.
4. ОГУЙ О.: *Розвиток монетно лічильної системи В Молдові та Буковині у XIV–XIX ст.* / Записки Наукового Товариства ім. Шевченка, т. CCXL. Львів, 2000.
5. ОДНОРОЖЕНКО О.: *Князівська геральдика Волині середини XIV – XVIII ст.* Харків, 2008.
6. ОДНОРОЖЕНКО О.: *Родова геральдика Русо-Влахії (Молдавського господарства) кінця XIV – XV ст.* Харків, 2008.

7. ОДНОРОЖЕНКО О.: *Родова геральдика Руського королівства та Руських земель Корони Польської XIV – XVI ст.* Харків, 2009.
8. ССУМ – Словник староукраїнської мови XIV – XV ст., т. I – II. Київ, 1977–1978.

Л 67 **LIMES.** Науковий вісник Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці ІІ. 2020/Випуск VII/Том 1. Редакційна колегія: Ільдіко Орос (головний редактор) та Єлизавета Молнар Д. (відповідальний редактор) [та ін.] – Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ – ТОВ «РІК-У», 2020. – 328 с. (угорською, українською, англійською та німецькою мовами)

ISSN 2411-4081

Науковий вісник «LIMES» засновано у 2014 році та видається за рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці ІІ. У науковому віснику публікуються наукові статті викладачів та студентів Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці ІІ, а також дослідження українських та іноземних учених угорською, українською та англійською мовами. Цей том об'єднує праці з історії, педагогіки, мовознавства, економіки, соціальної географії, соціології, матеріалознавства і технологій.

УДК 001.89(058)

Наукове періодичне видання

LIMES

Науковий вісник
Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці II

2020 р.
Випуск VII
Том 1

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №20762-10562Р від 08.05.2014 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці II (протокол №1 від 10.02.2020 р.)

Головний редактор:

Ільдіко Орос, кандидат педагогічних наук (кафедра педагогіки та психології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II)

Відповідальний редактор:

Єлизавета Молнар Д., доктор філософії з гуманітарних наук
(кафедра історії та суспільних дисциплін, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II)

Редакційна колегія:

Адальберт Бовді, доктор фізико-математичних наук, професор (кафедра математики та інформатики, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Адальберт Рац, доктор філософії з природничих наук* (кафедра історії та суспільних дисциплін, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Бейла Надь, кандидат біологічних наук, доцент* (кафедра біології та хімії, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Віра Протопопова, доктор біологічних наук, професор* (кафедра біології та хімії, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Емьовке Бергхауер-Олас, доктор філософії з галузі соціальні та поведінкові науки* (кафедра педагогіки та психології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Золтан Кормочі, доктор філософії з галузі філологічні науки* (відділення угорської філології, кафедра філології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Золтан-Шандор Варга, доктор біологічних наук, професор-емерит* (кафедра еволюційної зоології та біології людини, Дебреценський університет), *Ібоя Самборовскі-Нодь, кандидат історичних наук* (кафедра історії та суспільних дисциплін, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Ілона Лехнер, доктор філософії з галузі філологічні науки* (відділення англійської філології, кафедра філології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Йосип Молнар, кандидат географічних наук* (кафедра географії та туризму, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Катерина Дудич, доктор філософії з галузі філологічні науки* (відділення угорської філології, кафедра філології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Лорант-Денеш Давід, габілітований доктор у галузі «регіональні науки», професор* (Інститут економіки та розвитку регіонів, Університет ім. Святого Іштвана), *Маргарета Кейс, кандидат історичних наук* (відділення угорської філології, кафедра філології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Марія Ген, кандидат біологічних наук, габілітований доктор у галузі «науки про довкілля»* (кафедра ботаніки, Університет ім. Святого Іштвана), *Олександр Бергхауер, кандидат географічних наук* (кафедра географії та туризму, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Олена Біда, доктор педагогічних наук, професор* (кафедра педагогіки та психології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Роберт Бачо, доктор економічних наук, професор* (кафедра обліку і аудиту, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Тетяна Чонка, кандидат філологічних наук* (відділення української філології, кафедра філології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Томаш Врабель, кандидат філологічних наук, доцент* (відділення англійської філології, кафедра філології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Юдіта Павлович, кандидат педагогічних наук* (відділення української філології, кафедра філології, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Юрій Жигуц, доктор технічних наук, професор* (кафедра математики та інформатики, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II), *Юрій Чотарі, кандидат історичних наук* (кафедра історії та суспільних дисциплін, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II)

Відповідальний за випуск:

Василь Брензович, кандидат історичних наук (Благодійний фонд за ЗУІ)

Технічне редагування: *Мелінда Орбан та Олександр Добош*
Верстка: *Вікторія Товтін*
Коректура: *Ільдіко Гріца-Варцаба, Олександр Кордонець та Томаш Врабель*
Дизайн обкладинки: *Ласло Веждел*
УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр «Опацої Чере Янош» при ЗУІ ім. Ф.Ракоці II*

За зміст опублікованих статей відповідальність несуть автори.

Друк наукового вісника здійснено за підтримки уряду Угорщини.

Засновник: Благодійний фонд Закарпатського угорського педагогічного інституту (від 2016 року Благодійний фонд За Закарпатський угорський інститут)
Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Статут «Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II» (Затверджено протоколом загальних зборів Благодійного фонду За ЗУІ, протокол №1 від 09.12.2019р., прийнято Загальними зборами ЗУІ ім. Ф.Ракоці II, протокол №2 від 11.11.2019р., зареєстровано Центром надання адміністративних послуг Берегівської міської ради, 12.12.2019р.)* та **ТОВ «РІК-У»** (адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88000. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*
Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

Шрифт «Times New Roman». Папір офсетний, щільністю 80 г/м².
Ум. друк. арк. 26,7. Формат 70x100/16. Замовл. № 2285. Тираж 300.